

ابراهیم عثمان‌اف

مشکلات فضای اطلاعاتی تاجیکستان

مسئله فضای اطلاعاتی در زمان معاصر، در زمانی که جهانگرایی فرهنگی خصلت سیاسی و دینی پیدا می‌کند، در شرایطی که دسترسی، گردآوری و انتشار اطلاعات صرف نظر از سرحد، مهمترین شعار جامعه است، در شرایطی که این جامعه خصلت یکطرفه دارد، یعنی در جهان دو قوه برابر تأمین‌کننده منافع جوانب وجود ندارد، اهمیت فوق‌العاده مهم پیدا می‌کند. در شرایط تاجیکستان و کشورهای دیگر تازه‌استقلال، چه در قلمرو سابق شوروی و چه در قلمرو سوسیالیسم سابق که امروز از جمله کشورهای رو به ترقی هستند، این مسئله اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. زیرا این کشورها ترقی می‌خواهند، با این مقصد راه بهتر پیشرفت را دنبال می‌کنند و در گرد و اطراف، دور و نزدیک کشورهای قدرتمندی کم نیستند که در این رهجویی قصد مدد رساندن به آنها را دارند، راه پیشرفت خود را تبلیغ می‌کنند، از محیط خود بیرون رفتن نمی‌گذارند و مانند اینها. در تأمین هر مقصدی، تأثیر اطلاعات نقش معین‌کننده دارد و احساس می‌گردد که جنگ سرد نه تنها به انجام نرسیده، بلکه برعکس با جنگ حقیقی خونین گرم آمیزش یافته خشن‌تر، خوفناک‌تر و مکارانه‌تر گردیده است. در این حالت وضع کشورهای کم‌رشد کرده‌ای چون تاجیکستان پیچیده و دشوارتر می‌گردد. حمایت از منافع ملی، حکومت را به تکاپو می‌اندازد و این ترس و خوف آنها را به سر درگمی و گاهی هم به خطاهای بی‌در پی می‌برد.

البته فضای اطلاعاتی به مسئله پیوند با واسطه‌های اخبار عامه محدود نمی‌ماند، اما این مسئله در مجموع این ساحه زنجیره‌ای اساسی است. تاجیکستان با یک سلسله چاره‌بینی‌ها، از جمله قبول قانون‌ها و قرارها، قصد حفظ امنیت خود در فضای اطلاعاتی را دارد که این حقوق قانونی این کشور است.

کدام عوامل بر فضای اطلاعاتی تاجیکستان تأثیر دارند و از آن چگونه محافظت می‌توان کرد؟ درک این موضوع ماهیت سیاست هر دولت را در مورد فضای اطلاعاتی تشکیل می‌دهد که تطبیق آن در مراحل گوناگون همسان نیست، بلکه به عوامل گوناگون وابسته است. مثلاً در طول ۱۷ سال استقلال تاجیکستان دوست و مخالفان کشور برخی دگرگون شدند و در ارتباط با این، سیمای آنهایی که به محیط اطلاعاتی کشور مؤثرند، نیز بارها دگرگون شده است.

فضای اطلاعاتی تاجیکستان را از لحاظ فوندامنتالی لازم است در عوامل ذیل

جستجو کرد:

۱. تاجیکستان یکی از جمهوریهای سابق شوروی است و مثل اکثر جمهوری‌های شوروی هنوز تحت تأثیر معنوی و مادی دولت روسیه قرار دارد. علاوه بر این، تکیه به قدرت نظامی و سیاسی روسیه در دوره جنگ شهریوندی، مهاجرت هر ساله نیروهای کاری به روسیه، معضلات اقتصادی کشور، تأثیر اطلاعاتی روسیه را به مملکت معین نموده است. همکاری در چارچوب سازمان‌های بین‌المللی همچون اتحاد دولت‌های مستقل و ... وابستگی اطلاعاتی را زیاده‌تر می‌کند.

واسطه‌های اخبار روسیه حدود ۳۰ کانال تلویزیونی، ۱۰-۱۵ شبکه رادیویی، دهها عنوان روزنامه و مجله محیط اطلاعاتی تاجیکستان را اشغال می‌نمایند. ادامه یافتن فعالیت سازمان‌های بین‌المللی مثل کنفدراسیون بین‌المللی نویسندگان و

ژورنال‌یستان تبادل اخبار را تنظیم می‌کند. حتی سازمان‌های بین‌المللی اطلاعاتی-فرهنگی-سیاسی که هدفشان بیرون کشیدن منطقه از تأثیر اطلاعات روسیه است، با سازمان دادن اداره‌های متمرکز شده منطقه‌ای به برتری روسیه در فضای اطلاعاتی تاجیکستان مساعدت می‌نمایند. امروزه در تاجیکستان نشریه‌هایی چون «کومسومولسکایا پراودا»، «آرگومینتی افاکتی» ناشرانی دارند که همچون نردبان ترقی برای گسترش فضای اطلاعاتی روسیه خدمت می‌نمایند. اکثر مردم باسواد از ۳۰ سال به بالا از منبع خبری روسیه - تلویزیون، رادیو و مطبوعات استفاده می‌کنند، سیاست روسیه را تعقیب می‌نمایند و پیروی می‌کنند. زیرا در حدود یک میلیون نفر تاجیکستانی‌ها در آنجا مهاجر هستند و کار می‌کنند که احوال زیست باقیمانده‌ها در بسیار حالت‌ها به آنها وابسته است. تعداد زیادی از تاجیکان و تاجیکستانی‌ها شهروندی روسیه را هم قبول کرده‌اند که این هم به گسترش تأثیر روسیه در فضای اطلاعاتی مؤثر است. در نهایت نمایش‌های تلویزیون، برنامه‌های رادیو و مطالب مطبوعات روسیه در ارتباط با وسایط اخبار عموم تاجیکستان به مراتب خواندنی و دیدنی و شنیدنی‌تر است، اکثراً در باره اوضاع کشور در آنها اطلاعات به حقیقت نزدیک پخش می‌شود. بنابر این می‌توان گفت که در وهله اول صاحب فضای اطلاعاتی در تاجیکستان روسیه است.

۲. تأثیر منابع اطلاعاتی بین‌المللی و خارجی که قصد راه‌یابی به تاجیکستان را دارند. مثلاً رادیوهای بی‌بی‌سی، آزادی و صدای خراسان که شنونده و مخاطبان خاص خود را دارند. تأثیر این منبع‌ها از ماه اوت سال ۱۹۹۳، زمانی که اولین بار حکومت تاجیکستان امواج آنها را تقویت می‌کرد، افزایش یافت، اما با محدود کردن موج‌های بی‌بی‌سی در سال ۲۰۰۶ تحدید مابقی نیز تسریع شد. رادیوهای نامبرده صاحب و

مقصد یگانه ندارند، مخاطبان و گیرندگان آنها نیز همسان نیستند. بنابر این می‌توان گفت که مخاطبان آنها محدود هستند. اما این در عین حال، این مخاطبان خصلتهای خاص خود را دارند: آنان باسواد، بامقصد، فعال و منتقد هستند. در تاجیکستان حداقل ۵ جریده وجود دارد که مطالب رادیوهای مذکور را صفحه به صفحه تکراراً چاپ می‌کنند. پس این رادیوها در فضای اطلاعاتی تاجیکستان جایگاه مهم دارند، یعنی افکار عمومی را تحت شعاع دارند.

۳. علی‌رغم آنکه تاجیکستان امروزه به سیستم ماهواره‌ای نیز پیوست شده و نه تنها شهرها، بلکه دهات را پوشش داده است، اما مناطقی وجود دارد که موج تلویزیون کشور به آنجا نمی‌رسد. از این رو، اهالی این مناطق توسط ماهواره شبکه‌های کشورهای دیگر را تماشا می‌کنند. این نوع شبکه‌ها بیشتر به برهنجاریهای اخلاقی جامعه، مخصوصاً جوانان تأثیر دارند. علاوه بر اینها، دسترسی آسان به فیلم‌ها و بازیهای خشنی که در زورآوری، کشتار، تجاوز، تن‌فروشی، انسان‌بدبینی تبلیغ می‌شود، بر نسل نوری بی تأثیر نمی‌ماند، زیرا در داخل، نیروی مؤثر تربیتی نیست و این خلاء را همان واسطه‌های اخبار پر می‌کنند. چنین وسایط اخبار عموم از جانب دیگر به بروز اختلال در ارزش‌های ملی منجر می‌گردند که بیگانه‌شوی از خود و ملت را به دنبال دارد..

۴. در فضای اطلاعاتی تاجیکستان در مناطق مرزی، مخصوصاً برای مردم هم‌زبان وسایط اخبار جمهوری ازبکستان نقش مؤثر دارد. در منطقه‌های مختلف تاجیکستان حداقل ۸ شبکه تلویزیون، ۵ شبکه رادیو از این کشور همسایه پخش می‌شود. در زمانی که بین دو مملکت همسایه مناسبت راکد استوار شده است، در فضای اطلاعاتی موقعیت داشتن آن کشور خیلی خطرناک است. در مورد مناسبت با

همهٔ کشورها، سیاست خارجی آنها، در مسئلهٔ سیاست داخلی، مسئله‌های تاریخی و ملی آنها از جایگاهی تبلیغ می‌کنند که با منافع ملی تاجیکستان در تضاد است. چنین شکل تبلیغ به تاجیکستانی‌های ازبک‌تبار و مردم کم‌بضاعت بی‌تأثیر نمی‌ماند و آنها در تاجیکستان کم نیستند.

۵. در نهایت فضای اطلاعاتی تاجیکستان را کم کم اینترنت نیز در حال معین کردن است و این اقتدار در این اواخر بیشتر تشویش‌آور است. فضای اینترنت در ارتباط با زبانی که استفاده می‌شود، برای مردم قلمرو شوروی سابق واحد است و از آنجا که منبع و وسیلهٔ اخبار خارج از تاجیکستان است، موجب نگرانی است. زیرا این منبع اصلاً مطالب ضد تاجیکی، ضد حکومتی و ضد تاجیکستانی را از همه زیادتر نشر می‌نماید. در اینترنت معمولاً مهمترین مسئله‌های اجتماعی و سیاسی با استفاده از الفاظ قبیح هم استفاده می‌شود. البته در شرایط تاجیکستان نشریه‌های الکترونیکی و منابعی شبیه به آنها مشتری کمتری دارند، اما اکثر مشتریان خود چون منبع خدمت می‌کنند.

این است واسطه‌های اخبار بیگانه که به فضای اطلاعاتی مملکت ما دست‌درازی دارند. در این حالت وضع وسیله‌های اطلاعاتی خود تاجیکستان، متأسفانه چنان است که امنیت را تأمین نمی‌تواند کنند. برای از تجاوز اخباری نجات دادن باید وسایط اخبار عموم تاجیکستان پر قوت باشند، اما همهٔ شبکه‌های رسمی تلویزیون تاجیکستان از وسیلهٔ اطلاعات دیده به واسطهٔ کنسرتی بیشتر شباهت دارد. اطلاعات، حتی اطلاعات رسمی را طوری منتشر می‌کند که دلگیر کننده می‌شوند و مسلماً مخاطب برای خود منبع دیگر را جستجو می‌کند. استودیو تلویزیون خصوصی که معمولاً نقش تلویزیون محلی را دارد و با اتفاق و مقام‌های محلی کار می‌کند، از نظر تکنیکی و مادی چنان عاجز است که به فضای اطلاعاتی چیزی نمی‌تواند بیفزاید. در فصل زمستان که اصلاً از اول نوامبر تا نوروز ادامه

دارد، به دلیل نبود برق تلویزیون‌های خصوصی و محلی کار نمی‌کنند، موج تلویزیون‌های پایتخت در فضای بی‌چراغ می‌ماند، اما موج تلویزیون‌های کشورهای همسایه منظم می‌رسند و از آنها خانه‌های برق‌دار، آنهایی که موتور برقی دارند، آرام استفاده می‌برند.

ماه مارس در عرفه نوروژ نگارنده با وضع تلویزیون‌های خصوصی اسفزه، مستچاه، کانی‌بادام، خجند و استروشن آشنا شدم. این شهر و نواحی مثل منطقه‌های دیگری چون تورسونزاده و شهرتوس با تأثیر موج بیگانه مواجهند، اما آنها خود می‌توانستند نه تنها فضای اطلاعاتی خود را تأمین کنند، بلکه موج‌شان را همسایه‌های هم‌زبان نیز استفاده کنند. اما هنوز چنین اتفاقی نیفتاده است.

رادئو برای تاجیکستان منبع مهم اطلاعات است و در فضای اطلاعاتی تاجیکستان نسبت به واسطه‌های دیگر اخبار فعالتر است. اما رادیوهای خصوصی که به میان آمده‌اند، رویه‌ای دارند که در آنها ارزش‌های ملی ما کمتر رعایت می‌شوند. سخن از زبان گفتارها نمی‌رود، بلکه از محتوای آنها- موضوعها، کنسرت‌ها و امثال اینها است. از آنها انتظار می‌رود بیشتر در جهت فرهنگ، دانش، فهم و فراست باشد.

در تاجیکستان در حدود ۳۰ شبکه تلویزیونی و رادیویی خصوصی فعالیت می‌کنند. اخذ مجوز برای فعالیت آنها کاری آسان نیست. اما نتیجه‌ای که از فعالیت آنها برمی‌آید، خیلی کم است که برای جامعه مفید باشد.

موقعیت مطبوعات در فضای اطلاعاتی چگونه است؟ این را از آماری می‌توان مشاهده کرد: ۶۰ درصد مطبوعات تاجیکستان مطبوعات مقام‌های ناحیه و اداره‌ها است و با کیفیت نازل نشر می‌شود. مطبوعات خصوصی بیشتر جنبه تجارتي و سرگرم‌کننده دارند. جریده‌های نسبتاً جدی از نظر تیراژ، بستگی به تقاضا دارد. تاجیکستان روزنامه به معنی اصلی آن ندارد. بی‌روزنامه در خصوص تأمین امنیت اطلاعاتی سخن گفتن دشوار است.